

*Florin DASCĂLU**

VALEA TROTUȘULUI ȘI PASUL OITUZ - FRONTIERE MEDIEVALE ALE MOLDOVEI ÎN SECOLELE XIV-XV¹

Trotus Valley and Oituz Pass – Two Mediaeval Borders of Moldavia in the 14th and 15th Centuries

Abstract: This paper takes up an old and complex matter: the economic and strategic role played by the Valley of Trotus River and by Oituz Pass in the history of the area eastwards of the Carpathian Mountains in the 14th and 15th centuries. Until the integration of the area in the new state of Moldavia, Trotus Valley and Oituz Pass represented the border between the Hungarian Kingdom and various migrant populations eastwards of the Carpathians. The author uses the available documents, analyses the local toponyms and exploits archaeological data in order to prove the presence in the area of numerous political forces fighting for supremacy in this strategic region. The Moldavian rulers were forced by geopolitical realities to fight both the Hungarian Kingdom (for the control of the Oituz Pass) and Wallachia (to be able to occupy the area south of the Trotus River).

Keywords: border, Moldavia, Hungary, Transylvania, Trotus Valley, Oituz

*

Valea Trotușului ca frontieră

De puțină vreme a fost reluată o temă mai veche în literatura istorică românească, aceea a frontierei începuturilor dintre Țara Românească și Moldova pe râul Trotuș². Discuția a pornit în jurul unui pasaj din Grigore Ureche, interpolare

* Doctorand, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București (delorin24@yahoo.co.uk)

¹ Acest studiu este parte a tezei de doctorat coordonată de profesorul Virgil Ciociltan.

² Printre primii care s-au aplecat asupra subiectului A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iași, ed. Litografia H. Goldner, 1889, vol. II, p. 133, vorbește despre întinderea încă din vremea Drăgoșeștilor până mai jos de Bacău și Bârlad; Cristofor Mironescu, „Hotarul între Moldova și Muntenia”, în *Anuar de Geografie și Antropogeografie*, nr. 2, 1911, p. 87-122; Sergiu Iosipescu, „Vrancea, Putna și Basarabia. Contribuții la evoluția frontierei sudice a Moldovei în secolele XIV-XVI”, în vol. *Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 de ani*, Brăila, ed. Istros, 2003, p.205-224, aici p. 213; Marian Coman, *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (sec. XIV-XVI)* Polirom, Iași, 2013,

probabilă a lui Misail Călugărul³: ... *au fost având țările amândouă pricină, că Țara Românească vrea să fie hotarul său până în apa Troțușului, iară moldovenii nu-i lasă*⁴. Dacă Muntenia a avut această frontieră, fie și pentru o scurtă perioadă, ea nu pot fi căutată decât în vecinătatea vărsării Troțușului în Siret, nicidecum pe cursul mijlociu la Târgul Troțuș. O astfel de revendicare era posibilă în măsura în care Țara Românească pretindea teritoriul fostei Cumanii ca parte a noii sale construcții statale, revendicare făcută fie pe fondul suzeranității maghiare, fie în contextul anterior al unor bune relații cu tătarii. Altfel, dacă izvoarele târzii indică evident o slăbiciune a puterii domnești muntene în această zonă marginală, cu referire specială la zona Buzăului, cât de prezentă putea fi aceeași autoritate la Târgul de la Troțuș mai devreme, așa cum se sugerează tot mai insistent în ultima vreme?⁵

În ținutul Troțușului frontiera a avut dublă postură: cea a hotarului vechi al Moldovei cu Țara Românească, respectiv cu regatul ungar, ulterior Principatul Transilvaniei.

Etimologia numelui *Troțuș* sau *Totruș* în vechile documente medievale este o problema dezbătută în literatura istorică românească⁶. Dacă, de exemplu, hidronimul Siret are un dublet într-un nume de râu din spațiul de la nord de granițele noastre⁷, cel al Troțușului pare un unicat. Teoria, seducătoare în contextul tezei noastre, a originii maghiare, *tataros*, care ar desemna o „vale a tătarilor” sau un

p.170-171; D. Moldovanu *Tezaurul toponimic al României. Moldova, : Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*, Iași, ed. Universității A.I. Cuza, 2006, p. XXXVI-XXXIX, LXIV. Discuția este mult nuanțată de Șerban Pacostea, care, continuând linia lui N. Iorga, vede în Ținutul Bacăului și cel al Troțușului, un penultim adaos la Țara Moldovei. Foarte sugestiv în privința concepției sale despre Țara de Jos, este studiul *Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459-1472)*, extras din *Analele Putnei*, IV, 2008, I, p. 83-96; idem, „Moldova: Desăvârșirea unui stat. Țara de Sus și Țara de Jos”, în *SMIM*, p. 9-26; cel mai recent adept al acestei teorii este Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țările Române în evul mediu (sfârșitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Iași, ed. Universității A. I. Cuza, 2011, p. 300, 353, 354, notele 195, 357, 468 cu precizarea la p. 587: „Privilegiul de la 1408 menționează la Troțuș o vamă situată la acea vreme, după opinia noastră, chiar la granița cu Țara Românească”.

³ Ș. Papacostea, *Politica externă a lui Ștefan cel Mare ...*, p. 89; Sergiu Iosipescu, „Vrancea, Putna și Basarabia ...”, p. 213.

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, Editura de Stat, 1958, p. 101.

⁵ Marian Coman, *op. cit.*, p. 179.

⁶ Al Philippide, *Originea românilor*, vol.II, Iași 1928, p. 369; Iorgu Iordan, *Toponimia românilor*, 1963, p. 123, 376.

⁷ Un râu cu numele de Seret se vărsa în Nistru în estul oblastiei Cernăuți din Ucraina, la sudul localității Gorodok. Astfel se pot lamuri o seama de confuzii etimologice ce persista în privința originii acestui nume.

„ținutul al tătarilor”⁸, nu are însă susținere arheologică, deoarece prezența tătară până sub munți la granița de vest a viitoarei Moldove nu dispune de dovezi materiale. Pe de altă parte, începuturile Târgului Trotuș apar tocmai la sfârșitul perioadei tătare. Vechiul Târg al Adjudului din aceeași zonă a fost înghițit în mare parte de ape. Resturile rămase, exceptând dovezile materiale ale ceramicii arse oxidant, de culoare roșie- cărămizie, cu granulație fină, specifică centrelor de la est de Prut, aflate sub control tătar, sau numită de unii arheologi „ceramică orășenească”⁹, nu au permis identificarea prezenței tătare dincolo de Siret, prezență care s-a manifestat sigur și dincoace, către munte. Singurul element, șubred și el, de posibilă legătură între tătari și Valea Trotuşului este Ivănuș Tătar, probabil un dregător local, care a dobândit un hrisov de danie între 1436-1442 pentru satele Brătulești și Flocești¹⁰, act pierdut în vremea invaziei lui Mihai Viteazul în Moldova; personajul a fost integrat de unii cercetători, în următorul context: *bătrânul Drăman era fratele sau fiul lui Ivaniș Tătar și satul s-a numit Drămănești și mai apoi Dărmănești*¹¹.

S-a făcut afirmația că în 1408, în timpul lui Alexandru cel Bun, Țara Moldovei avea ca graniță Tazlăul și Bacăul, apa Trotuşului, și continua în jos până la Siret¹². Teorie considerată desuetă, dar care conține totuși câteva elemente vrednice de a fi reținute. Dincolo de dependența vămii de la Tazlău de Bacău, dar și de poziția ulterioară a celui din urmă, anume de capitală a Țării de Jos, din care făcea parte și Romanul, numit *Târgul de Jos al țării*, există în tradiția locală, consemnată la sfârșitul secolului XIX, elemente care jalonează evoluția teritorială.

Astfel, în multitudinea de Movable consemnate în Moldova la sfârșitul secolului al XIX-lea, o parte s-au dovedit tumuli funerari preistorici, folosiți ca puncte de observație în Evul Mediu. O poveste deosebită privește Movila Măneștilor în fostul sat Mănești¹³, astăzi în comuna Helegiu, jud. Bacău, aflată aproape de

⁸ G. Weigand, „Ursprung der südkarpatischen Flüssnamen in Rumänien”, p. 71-103, în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, XXVI-XIX*, Leipzig, 1921, p. 86.

⁹ Paraschiva Victoria Batariuc, „Din nou despre ceramica „Hoardei de Aur” din teritoriul dintre Carpați și Prut”, în *Arheologia Moldovei*, XXIII, 2010, p. 243-244

¹⁰ Ambele pe Uz, aproape de gura de vărsare a Uzului în Trotuș. Vezi și Alexandru Gonța, *Documente privind istoria României*, A, Moldova, Veacurile XIV - XVII (1384-1625) Indicele numelor de persoane, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 174, 369; idem, *Documente privind istoria României*, A, Moldova, Veacurile XIV - XVII (1384-1625), Indicele numelor de locuri, București, Editura Academiei Române, 1990, p.79.

¹¹ Gh. Burlacu, „Ocolul domnesc Trotuș”, III, *Carpica* XXXI, 11, p. 137.

¹² Ioan C. Bacila, „Hotarul de Apus al Moldovei”, p. 5, extras din *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, XLI, 1922, p. 3-30.

¹³ Un document, demonstrat ca fals, atestă satul Măneștilor de pe Tazlău în hotarul Bratilei încă de la 1399 (DRH, A., p. 415); cf. Leon Șimanschi, „Un pretins act moldovenesc de la Iuga voievod,” în *Revista Arhivelor*, LI, 1974, ?, nr. 1-2 p. 297-305.

vărsarea Tazlăului în Trotuș, pe drumul Tazlăului, care lega pasul Oituz, Târgul Trotuș și Bacăul: „Se zice că ar fi fost făcută de un vechi domnitoriu pentru a fi folosită de apărătoare la hotare. Aici s-au găsit o mulțime de săgeți și arcuri”¹⁴.

Chiar dacă inventarul mobilei este neolitic, ca și la punctul Cetățuia din vecinătate, poziția sa geografică lângă vărsarea Tazlăului în Trotuș, în dreptul Oneștiului de astăzi, dar mai ales aproape de vechiul târg al Trotușului sugerează câteva funcții pe care le-a putut îndeplini în Evul Mediu: Movila Măneștilor poate fi un punct al hotarului într-un loc potrivit pentru supravegherea traficului pe valea Tazlăului sau pur și simplu un punct de popas al frontierei la marginea Țării Moldovei, înainte de cuprinderea ținutului străbătut de Trotuș.

De cealaltă parte a Trotușului, s-a dezvoltat aproape în același timp cu Măneștiul Tazlăului și cumva în oglindă, pe valea Oituzului, un alt sat Mănești¹⁵, menționat adesea în documente ca strâns legat de Grozești, ambele așezări având rostul, atestat documentar, de a ține strajă la Oituz¹⁶. Dată fiind identitatea celor două toponime, este de presupus că vechii străjeri de la Măneștii Tazlăului, specializați deja, să fi fost mutați cu toții sau măcar o parte dintre ei dincolo de Trotuș, de pe apa Tazlăului, pe cea a Oituzului. Transferul s-a petrecut fie în

¹⁴ George Ioan Lahovari, C.I. Brătianu, Grigore Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, 1902, vol. V, fasc. 1, p. 405-406

¹⁵ Ambele sate menționate și analizate cronologic de Corneliu Stoica, *Enciclopedia Văii Trotușului*, ed. Magic Print, Onești, 2017, p. 309. Problema care apare și nu a fost sesizată de autor, care folosește probabil ediții de documente mai vechi, este că și al doilea document care atestă localitatea Mănești de pe Tazlău la 23 martie 1449 a fost declarat de editorii volumului *DRH, A, II, Moldova*, p. 414-415, doc. nr. I, un fals din secolul al XVIII-lea. Autorul citat este, în afara tradiției locale consemnată de Constanța Caitar-Ghioldum, *Din istoria localității Oituz*, ed. Plumb, Bacău, 2001, p.26-28, singurul susținător al existenței acestei localități și pe Oituz. Dacă pentru primul Mănești, cel de pe Tazlău, cel dintâi document ce atestă localitatea, este un act fals, din 23 martie 1449 –, pentru Măneștiul de pe Oituz anul 1479 este cel al primei atestări al Măneștiului de la Oituz. În cele două lucrări ale lui C. Burac, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, ed. Academica, București, 2002 și *Așezările țării Moldovei în vremea lui Ștefan cel mare (1457-1504)*, ed. M.A.I., București, 2004, demonstrează că are cunoștință de documentele care atestă așezările de la Trotuș, multe nu se regăsesc pe hărțile sale. Este și cazul Măneștiului de la Oituz, dar și al satelor donate la 1410 lui Domocoș și urmașilor lui Ghelebi Miclăuș pe Cașin și Oituz, dintre care menționează doar Grozeștiul.

¹⁶ N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, I, București, 1930, p. 210; Alexandru I. Goța, *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*, ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 113; Constanța Caitar Ghioldum, *Op. cit.*, p. 27, documentul din 15 august 1662, menționat fără citarea sursei. Oricum autoarea în cauză face confuzie între cele două Măneștiuri când vorbește, p. 26, de vecinătatea Măneștiului cu Brătîla, în acest context fiind vorba de Grozeștiul Tazlăului. O altă informație păstrată în Oituz ca tradiție orală consemnată pe site-ul primăriei Oituz, vorbește despre o vechime mult mai mare decât cea documentară a satului Marginea din Oituz, care ar fi încorporat și așezarea Mănești.

momentul alipirii Văii Trotuşului din acest sector la Moldova, fie în urma unui proces relativ lent, în care Măneştii şi-au exercitat iniţial misiunea în deplasare ca simpli „navetişti”, apoi au întemeiat în noua locaţie o aşezare proprie, care a purtat, fireşte, tot numele lor. Această mutaţie în geografia locală are o semnificaţie politică majoră: încorporarea văii Trotuşului, a pasului Oituz şi a teritoriului adiacent cel mai târziu în 1394, în momentul campaniei lui Sigismund de Luxemburg, în Moldova. Treisprezece ani mai târziu, în 1408¹⁷, stăpânirea acestui stat la Târgu Trotuş este reafirmată fără echivoc de primul document de cancelarie care priveşte această zonă, pentru ca în 1410¹⁸ valea Oituzului şi a Caşinului să fie pomenite ca ținuturi aflate sub aceeaşi autoritate politică¹⁹.

Asocierea Movilei Măneştilor din stânga Trotuşului cu hotarul ţării nu este un caz singular în această zonă. La câţiva kilometri mai la nord, dincolo de pârâul Caraclău, peste care ar fi trecut drumul vechi ce ducea de pe valea Tazlăului la Târgul Trotuş, ocolind micul deal stâncos Perchiu²⁰ de pe malul Trotuşului, aproape de gura de vărsare al Tazlăului, la sud-est de Târgu Trotuş se înalţă un deal, numit până astăzi Straja²¹. Dacă el a făcut parte din sistemul de apărare al Târgului de la Trotuş, este greu de spus. Oricum controlează un drum scurt, peste dealuri, ce face legătura între Târgu Trotuş şi Bacău, pe valea Tazlăului Mare şi, până la iniţierea unor săpături arheologice, pare să fi îndeplinit o funcţie similară cu cea a Movilei Măneştilor.

Existenţa unui drum transcarpatic este sugerată şi de toponimele din zona de sud-est a Târgului Trotuş: Dealurile Braşovului²². A fost târgul de la Trotuş parte a Țării de Jos? S-a văzut în ocnele Trotuşului şi şavgăii²³ de la Ocne, fără o dovadă

¹⁷ Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, ed. Viaţa românească, Iaşi, 1932, p. 630, nr. 176.

¹⁸ *DRH, A, Moldova*, I, p. 40, doc. din 15 martie 1410.

¹⁹ 1394 ca an al prezenţei Moldovei la Oituz, nu constituie o datare imposibilă în contextul următoarelor menţionări documentare. Chiar dacă am elimina campania din 1394-1395 şi identificarea locului acelei campanii, întărit cu *indagines densae*, ca fiind la Tulgheş şi nu la Oituz, cum sugerează mai nou Dragoş Moldovanu, *op. cit.* I, 4, p. XXXVI, cronologia prezenţei Moldovei pe Trotuş nu ar cunoaşte diferenţe majore.

²⁰ Acest nume există şi în extremitatea opusă a pasului Oituz, la Sânzieni, jud. Covasna, atestat în 1332 ca *Sancto Spirito*, „acolo unde au fost pecenegii”. Colina, pe care s-a construit o capelă cel mai târziu în prima parte a secolului al XIV-lea se numeşte Perko, Perchiu. Mai există un râu şi un sat Perchiu, cu atestare târzie (secolul al XIX-lea), ceva mai departe de cel de la Oneşti, în comuna Huruieşti-Bacău.

²¹ Ghe. Burlacu, *Ocolul domnesc Trotuş*, III, p. 124.

²² Alexandru Artimon, *Oraşul medieval Trotuş în secolele XIV-XVII. Geneză şi evoluţie*, Corgal Press, Bacău, 2003, harta din fig. 2, p. 300. Pe hartă est marcat şi dealul Straja.

²³ Şalgău, şalgăi cu variantele şaugău, savgău sunt noţiuni ce se regăsesc în Transilvania şi Moldova si desemnează pe minerul ce scoate sare, termenul având origini în maghiarul savogo. Cf. Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Saeculum,

concretă însă, un sprijin al regelui ungar în Țara de Jos²⁴. Și totuși, dacă Trotușul ar fi fost parte a Țării de Jos, controlate de unguri, nu ar fi fost ars de Matia Corvin, deși lucrurile puteau sta altfel anterior. De fapt motivul arderii, atât a bisericii ortodoxe din localitate, în două ocazii, așa cum semnaliza Alexandru Artimon²⁵, cât și a târgului nu puteau fi decât tentativa de a sparge centrul ereticilor husiți, care transformaseră localitatea în centru de propagandă după 1430. Dacă acceptăm că Tg. Trotuș s-a aflat în țara de sus a Moldovei²⁶, nu știm baza pe care s-a făcut această identificare, am putea accepta prezența moldovenească pe Trotuș, până în zona Tg. Trotuș fără să existe însă și un control al trecătorii de la Oituz, înainte de 1394. Dacă Târgul de la Trotuș a fost parte a Țării de Sus, putem presupune că a existat un coridor extrem de îngust, prin care Țara de Sus atingea Trotușul, și acesta nu putea fi decât coridorul văii Tazlăului, până la Mănești. Pe malul stâng al Tazlăului, Bacăul și Romanul ceva mai sus din punct de vedere geografic, sunt atestate ca părți ale Țării de Jos. În această logică am putea interpreta și Oituzul ca „drum de jos”, adică aparținând Țării de Jos. Lipsită însă de argumentație solidă, discuția poate fi inutilă iar soluția este probabil mult mai simplă. Dintr-o perspectivă strict de geografie locală, pe valea Trotușului a existat după 1433 un târg de jos - cel al Adjudului, și un târg de Sus, Târgu Trotuș.

Pasul Oituz și drumul comercial spre Brașov

Pe valea Trotușului s-a întins unul dintre cele două drumuri principale ale Țării Moldovei, anume „drumul de jos” al primelor cronicari²⁷, adică drumul Brașovului, respectiv al Oituzului, a cărei atestare este relativ târzie, în afara limitelor cronologice ale lucrării noastre. Valea Trotușului nu beneficiază însă doar de acest pas prin Oituz, ci și de alte trecători peste Carpații Orientali. Acest lucru este posibil datorită cursului acestei râu care își sapa valea prin lanțul muntos, acoperind prin intermediul afluenților săi, o bună parte din frontiera de vest a Moldovei. Trebuie să menționăm pasului Uz, neatestat în izvoare în primele secole

București, 2001, p.679. Unul dintre studiile dedicate: N. Iorga, „Privilegiile saugăilor de la Târgu-Ocna”, în MRMS, seria 11, tom XXXVII, nr. 9, București, 1915, p.1-19.

²⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. 3, *Ctitorii*, București, 1937, p. 210.

²⁵ Alexandru Artimon, *Orașul medieval*, p.175-177.

²⁶ C. Stoica, *op. cit.*, p. 142.

²⁷ P.P. Panaitescu, *Cronicle slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, București, 1959, *Cronica lui Macarie*, p. 96. Atestare simultană a ambelor drumuri, de sus și de jos.

de existență ale statului moldovenesc, drumul Ciucului, numit și drumul Ghimeșului sau al secuilor, nume din secolul al XVII-lea în cel mai bun caz.²⁸

O mărturie aparte, deși târzie (secolul al XVII-lea), a lui Antonio Giorgini, merită atenție: „La ieșirea din Bacău sunt două drumuri, unul care duce în Țara Românească și celălalt către Transilvania. Pe acesta din dreapta, după o călătorie de patru leghe, către capăt se trece un mic râu numit Tazlău, care se traversează cu ușurință călare, dacă nu este umflat de ploi, ducând la orașul Troțuș, întins pe o câmpie, dominat de niște delușoare (...) ... este în întregime deschis ... Abia ieșind <din Troțuș>, fără a trece râul, dacă se apucă pe drumul pe mîna dreaptă ... Continuând drumul pe această vale, tot pe malul râului care curge între munții Carpați, 3 leghe mai departe se găsește orașul Comănești, care este deschis precum celelalte și ar avea vreo 40 de case, celelalte fiind cu totul distruse. Acolo se plătește taxa de trecere <a hotarului>. Și urmând prin munți 3 leghe, cu traversarea râului Troțuș de 29 de ori din cauza coturilor pe care le face printre acei munți, se urcă un munte înalt și apoi se coboară tot atâta, (și) se intră în Transilvania, în acea parte <numită> Secuime, și cel dintâi sat se numește Sgriso.

Urmând totuși drumul drept cel mai obișnuit, la ieșirea din Troțuș se traversează de dată râul și numaidecât se urcă un mic munte. După coborârea căruia, printre mici văi, la jumătate de leghe este satul cu două sute și ceva de case numit Grozești. Sunt bine înstăriți deoarece plătesc puțin bir, dar sunt obligați să păzească o poartă care închide calea care duce în Transilvania. Trecând de aceasta, <drumul>, merge tot printre doi munți din Carpați vreme de 5 ore, se trece de 47 de ori, cu mare neajuns pentru călători, râul Oituz.”²⁹

Mărturia atât de detaliată, unicat în felul ei, provine de la o sursă aflată într-o dublă ipostază, așa cum remarcă editorul acestui izvor în calitate de călugăr misionar, atât ca agent al congregației *De Propaganda Fide* în Moldova, cât și ca informator al generalului Veterani, comandantul armatelor imperiale din Transilvaniei. Putem prezuma din relatarea sa referitoare la cele două trecători

²⁸Ernst Wagner (ed.), *Geographie des Grossfürstenthums Siebenburgen von Lucas Joseph*, Marienburg, Böhlau Verlag, Köln, Wien, 1987, conține o prezentare detaliată a variantelor de transbordare târzii (secolele XVIII-XIX) peste Carpații Orientali din scaunele secuiești; ea a pătruns începând cu anul 1813 și în manualele școlare

²⁹ Ștefan Andreescu (coord.), *Călători străini despre Țările Române*, Supliment I, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 220-221; mărturiile lui Giorgini sunt completate cu „Relația despre Moldova și Bugeac”, pe care a prezentat-o congregației *De Propaganda Fide* la 29 noiembrie 1688 (vezi *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p.? și *ibidem*, vol. VIII, ; C. Stoica, *Enciclopedia Văii Troțușului*, Onești, ed. Magic Print, 2017, p. 334; în jurnalul de campanie pentru din anii 1710-1714, Erasmus Heinrich Schneider von Weismartel confirmă existența acestor meandre pe care le-a trecut cu dificultate în pasul Oituz de 30 de ori, *Călători străini*, vol. VIII, p. 324-325).

montane de la Trotuș, existența timpurie a pasului numit mai târziu Ghimeș: deși el nu este pomenit de cronicari, geografia fizică, care l-a făcut viabil, nu s-a schimbat major de la întemeierea Moldovei până în vremea menționării sale scrise. Este însă adevărat că el nu a avut însemnătatea și nici debușeele transcarpatice ale drumului „de jos” al Oituzului.

1. Pasul Oituz

Oituz este un nume vechi construit în jurul turcicului tuz–toz/sare, cu sensul de vale al sării³⁰. Faptul că este atestat cu zeci de forme în toată perioada analizată³¹, este cel mai bun indicator că originile lui nu pot fi nici în maghiară, în dialectul secuiesc sau în slavă și trebuie căutate printre pecenegi și cumani, care au stăpânit pasul și au conviețuit o vreme alături de localnici astfel încât acest termen să se transmită până astăzi.

De care parte a muntelui au supraviețuit acești migratori până târziu încât să rămână acest nume peste timp și invazii? Râul Oituz curge către Moldova, deci cei ce i-au dat numele care s-a și păstrat, nu puteau fi decât din imediata apropiere a primei localități menționate- Grozeștii³². Altfel, nu departe, pe cealaltă parte a muntelui, pe drumul Brașovului, toponimul Besenio, astăzi Pădureni, prezent atât în primele hărți dedicate Transilvaniei³³, dar și până târziu la schimbarea numelui

³⁰ Este interesantă evoluția fonetică a acestei noțiuni chiar în interiorul lumii turco-tătare. Dacă noțiunea de tuz definește sarea atât la turco-tătarii din Dobrogea cât și în Turcia contemporană, cf. Altay Kerim-Leyla Kerim, *Dicționar Tătar Turc Român*, ed. Kriterion, Iași, 1996, p. 429 dar și Taner Murat – *Dicționar Tătar crimean-român*, Create space, Charleston, 2011, p. 439, locuitorii turco-tătari din spațiul rus definesc sarea prin noțiunea de „toz” sau „tozlau”. A se vedea Serghey Shakhmayev, *Tatar-English, English –Tatar Dictionary*, New York, 1994, p. 61. Nu am identificat încă o sursă scrisă care să poată fi citată conform căreia la turco-tătarii din Dobrogea particula „oi” ar avea sensul de vale, așa cum deja a fost acceptat tacit în literatura istorică și care are la baza se pare o opinie privată a profesorului Yusuf. Cert este că în dicționarele analizate există o multitudine de modalități de a reda noțiunea de vale. De exemplu „sayir”, „jubur”, etc. Dacă adăugăm acestor cuvinte păstrate până astăzi și faptul că acele populații turcice ce au ocupat acest spațiu din secolul al XI-lea aveau cu siguranță și propriile identități lingvistice, discuțiile se complică suplimentar.

³¹ Pentru unele dintre aceste forme - Altoss, Oythos, Utas, Uthas, Withas, Ojtos, Ojtoz, Oytoz, Oythos, vezi Ștefan Epure, *Locuri, nume și legende toponimice din Valea Trotușului*, ed. Pim, Iași, 2009, p. 21.

³² Grozeștiul s-a situat cam la jumătatea cursului râului Oituz.

³³ *Transilvania: hanc ultra vel Transilvaniam, quae et Panno-Dacia, et Dacia Ripensis, vulgo Sibemburgen dicitur*, edidit Vienne A.o 1566. Nobiliss. atq. Doctiss. Ioes Sabucus Sambucus Pannonius. Pe această hartă Beserenfalu apare situat între scaunul Ciuc și Udvarhey, dar amplasat pe un afluent al Târnavelor. Pe alte hărți medievale se poate vedea Beseneu amplasat pe râul Bistrița, afluent al Someșului precum pe harta din 1528 a lui

localității în perioada comunistă, depun mărturie despre prezența pecenegilor de multă vreme catolicizați și asimilați în acest areal, și dincolo de munte. Și este doar așa cum vom vedea, doar una dintre situații.

Doar acel mod de viață pastoral dus de pecenego-cumani, și nu doar de ei, ce presupunea un consum mare de sare și nevoia permanentă de a căuta acest prețios mineral³⁴ este modalitatea de a interpreta corect acest hidronim - pas de trecere montan. Acest drum al sării trebuie pus în corelație cu faptul că au existat chiar pe acest râu, la Grozești, manifestări saline de suprafață de unde s-a exploatat sarea de către localnici în secolul al XIV-lea, înainte de apariția statului moldovenesc³⁵. 80 de km mai la sud, la nord de Buzău, tot o exploatare medievală de suprafață de la punctul Sările –în localitatea Bisoca este cunoscută drept Picineaza³⁶.

Dacă acceptăm Oituzul ca nume pentru un alt drum al sării, trebuie să acceptăm și faptul că pe acest drum a fost transportată sarea în ambele sensuri ale cursului apei. Atât local de la Grozești cât și din zona Ocnei de la Trotuș, probabil către Secuime și Brașov, o rută ce ar putea părea atipică pentru acest transport în perioada medievală. Semnalări târzii din vremea imperială, consemnează la un moment dat „contrabanda cu sare peste muntele Cheșcheș și Jiroș”³⁷. Cum cei vizați erau crescătorii de animale din Secuime ce luaseră în arendă de la domnul Moldovei muntele Cheșcheș, era evident motivul de alarmă, care speriasse grănicerii. Și totuși se pare că bazinul Baraolt și zona submontană a Perșanilor centrali este una din cele văduvite în mod natural de prețiosul mineral³⁸, ca și spațiul de est și sud est

Lazarus Secretarius, *Tabula Hungariae ad quatuor latera. Eine kurze und warhafftige beschreibung des Ungerlands*. Georg Tannstetter, Ingolstadt, map sheets 1–4. Localitatea Sarkan, astăzi Șercaia, amintind prin nume originea pecenegă, poate fi remarcată pe aproape în toate hărțile de secol XVI fiind amplasată la ieșirea din țara Bârsei spre vest. Prezența pecenegă este atestată și documentar în cazul acestei localități.

³⁴ Doina Ciobanu, *Exploatarea sării în perioada marilor migrații (sec. I-XIII e.n.) în spațiul carpato-dunărean*, Buzău, 2002, p. 77

³⁵ Dorinel Ichim, „Exploatarea sării în Moldova medievală”, p. 125 în Roxana Munteanu, Gh. Dumitroaia (ed.) - *Sarea, timpul și omul*, Sf. Gheorghe, 2006; Această posibilitate este sugerată și de C. Stoica în lucrarea *Istoria Orașului Tg. Ocna*, 1999, p. 42

³⁶ Roxana Munteanu (ed.), *Op.cit.*, p. 24 Materialul conține însă o eroare de citare, care lasă impresia eronată ca acest punct s-ar afla la Oituz. Menționările ulterioare în material, ca și verificările noastre, au lămurit acest aspect. Altfel cu toată masivitatea stratului de sare în exteriorul Carpaților Orientali, 80 de km este o suprafață foarte mare încât să se poată face afirmația că Bisoca-Buzău și Grozești pe Oituz este un strat geologic unic.

³⁷ C. Stoica, *Enciclopedia*, p. 386, data raportului este din 18 octombrie 1828; vz. și Vlad Cojocaru, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Iași, 2005, p. 83 semnalizează pârăul Sălariei, afluent al Doftanei, care se numește Keșkeș în bazinul superior, folosit ca și drum de cărat sarea peste munte de crescătorii de animale din Secuime. Opinie exprimată în urma unei anchete toponimice în teren.

³⁸ Roxana Munteanu, *Op. Cit.*, p. 51

Transilvan, din zona Călimanilor, Gurghiului, Harghita, Ciuc, Ciucaș sau chiar munții Bârsei³⁹. Atât Andrei al II-lea în 1222 încuraja pe teutoni să țină pe Olt și pe Mureș câte 6 nave pentru transportul sării prin „tot regatul nostru”, cât și Bela al IV-lea în raport cu Ioaniții dându-le prin actul din 1247 permisiunea să aducă sare spre folosința țării și a părților dinspre Bulgaria, Grecia și Cumania, din orice Ocnă⁴⁰. Cel puțin prețul mai mic putea fi un argument în plus pentru trecerea sării din Moldova peste munte⁴¹.

Un lucru foarte interesant este că, pe măsură ce campaniile militare în Moldova s-au înmulțit, se pare că a apărut în Regat o criză de sare. Pentru rezolvarea situației, Regele Ludovic a cerut în 1362 vameșilor din Ungaria să permită cetățenilor din Poszony/Bratislava ca să importe sare din Austria pînă când va fi sare suficientă din salinele Transilvaniei⁴². Există în literatura istorică mai veche, atribuiri conform cărora e posibil ca sediul cămării sării din Tg. Trotuș să se fi aflat în localitatea Grozești⁴³. Indiferent dacă primul cămăraș a fost sau nu logofătul Trotușanul, vel cămăraș în vremea lui Ștefan cel Mare și documentele doveditoare s-au pierdut între timp, este foarte probabil în contextul analizat mai sus, ca exploatarea sării să se fi făcut de la începuturi, o vreme în beneficiul celor de peste munte, iar în contextul conflictelor prelungite în acea zona, extracția să se fi mutat la un loc mai ferit. Toată bordura interioară dinspre Moldova a pasului Oituz a beneficiat de importante resurse de sare. Astfel atât pe Tazlău⁴⁴ Sărat cât și pe Tazlăul Mare sunt atestate importante resurse de apă sărată în zona Solonț- Cucuieți-Moinești, în zona hinterlandului de la Poduri-Valea Șoșei, dar și în arealul localității Tazlău⁴⁵.

³⁹ *Ibidem*, p. 35 Am făcut o selecție din totalul zonelor menționate de autorul sus citat, dat fiind faptul că multe din punctele citate - de pildă Nemira sau zona Buzău au avut totuși acces la sare.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 153-154

⁴¹ *Ibidem*, p. 129

⁴² Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I partea a doua, doc 52, p. 71

⁴³ Gheorghe Burlacu, „Ocolul Trotuș (sec. XV-XIX)”, partea I, în *Carpica*, XXVI, 1997, p. 62, citează surse publicate în 1852 care nu au la bază niște izvoare menționate. Chiar dacă nu a existat la Grozești o „cămară” dovedită documentar, această tradiție merită atenție.

⁴⁴ Etimologia numelui de Tazlău ar merita și ea atenție. S-a propus identificarea originii, într-un cuvânt maghiar „taszli” care ar avea ca semnificație sensul de „manșeta” sau în slavul „taz” cu sensul de întins. Cf. Corneliu Stoica, *Dicționarul istoric al localităților trotușene*, ed. Aristarc, Onești, 1998, p. 310. Chiar dacă suntem departe de a inventaria rămășițele lingvistice turco-tătare din Dobrogea, care ar putea ilumina o serie întreagă de toponime, într-un singur dicționar de limbi turcice din cele cercetate am identificat un sens logic potrivit. Astfel „taz” ar putea însemna chiar bazin, vale sau cu o explicație contemporană, întreaga suprafața a unui ținut străbătut de apele unui râu și de rețeaua sa de afluenți. Serghey Shakhmayev, *Op. Cit.*, pg.58.

⁴⁵ Roxana Munteanu, *Op. Cit.*, p. 23, p. 199.

2 Legăturile pasului Oituz

Drumul de jos lega Brașovul și partea de sud a Transilvaniei de Suceava și contoarele comerciale de la Marea Neagră. Așa cum a fost remarcat de cercetarea anterioară, drumul de jos pornea din Brașov de la Podul Leproșilor, peste canalul Timiș, continua către nord prin piemontul orașului, continua pe drumul Hărmanului, prin satul Dârba, către Prejmer unde se ramifica, și se putea continua spre Ciuc, peste Podul Oltului de la Dobolii de jos, prin târgurile Ilieni și Sf. Gheorghe, intra pe drumul Oituzului de la Prejmer, străbătea lunca mlăștinoasă, traversa apa Prejmerului, intra în Pădurea Lupului, părăsind Țara Bîrsei, intra în Secuime și apoi ajungea la Brețcu⁴⁶. Harta Josefină, deși târzie, permite observația că majoritatea localităților din partea ardeleană se aflau lateral drumului, cu o singură excepție. Sigur situația nu a fost identică în secolele XIV-XV.

Pe unde continua acest drum, nu lipsit de dificultate dincolo de pasul Oituz și de Brețcu, nu ne rămâne decât să reconstituim. Undeva dincolo de Grozești, către Moldova, drumul Oituzului trebuie să fi cunoscut cel puțin o ramificare. Sursele perioadei sunt lipsite de informații directe referitoare la această zonă, dar o analiză a atestării localităților, în special a unora dintre ele, care au cunoscut o puternică înflorire în perioada analizată, ar putea permite o reconstituire. Dacă un drum pornea către Tg Trotuș⁴⁷, de unde putea merge mai departe către nord, fie pe valea Trotușului, fie pe o scurtătură, peste dealuri ieșea în valea Tazlăului⁴⁸, un alt drum de la Onești, aproape de gura de vărsare a Tazlăului Mare în Trotuș, pornea spre Bacău prin valea Tazlăului. Cel de al treilea drum, pornea către sud, pe sub munte, în lungul apei Trotușului, pe la Borzești⁴⁹, în a cărui apropiere, nu întâmplător, a fost

⁴⁶ P. Binder, „Drumurile și plaiurile Țării Bârsei”, *Studii și articole de istorie*, nr. 14, 1969, p. 207-218; aici p. 209. Din păcate teza de doctorat a lui P. Binder dedicată Brașovului și legăturilor sale, ce conține peste 5000 de pagini nu ne-a fost accesibilă.

⁴⁷ Indubitabil Târgul de la Trotuș a fost înainte de a deveni un loc de schimb comercial și o așezare, un vad de trecere al râului, al cărui nume îl poartă. El a fost un vad mai vechi la Trotuș decât cel de al doilea punct de trecere atestat în vremea lui Ștefan cel Mare, „la Maluri”, astăzi parte a Oneștiului și care deja anunța o bifurcare a drumului de la Trotuș către Valea Tazlăului, cu evitarea Târgului Trotuș. Doar diversificarea activităților din acest din urmă punct, i-au întârziat cu 200 de ani decăderea economică în favoarea vecinilor săi mai noi.

⁴⁸ Microtoponimia prezentată de harta întocmită de arheologul ce a făcut săpăturile de la Tg. Trotuș, indică clar un deal cu nume de Straja la nord de așezarea în discuție, în partea dreaptă a Pârâului Podului, afluent al Trotușului. Alexandru Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, Corgal Press, 2003, p.300.

⁴⁹ DRH,A, Moldova, Vol. 1, doc. 96, p. 143, atestat la 1430 ca locul unde a fost Radu Dumbravnic pe Trotuș,

construit de către Ștefan cel Mare podul de piatră peste pâraul Garbovana⁵⁰ ce se păstrează până astăzi, având ca următor punct de trecere obligatoriu Adjudul- cu soluțiile sale de drum.

Trebuie remarcată semnalarea privind apariția-dezvoltarea pe această rută, în oglindă, peste munte, a două localități noi - binomul Tg. Trotuș- Tg Secuiesc⁵¹ ambele atestate pentru prima dată în cursul a doi ani consecutivi 1407 - Torjawasara⁵² – sau piața de la Torja, și tratatul comercial din 1408 în care era menționată așezarea de la Tg. Trotuș, deja un important nod vamal obligatoriu pe ruta liovenilor către Brașov.

O amenințare la adresa principalului centru comercial beneficiar al pasului Oituz, avea să vină în prima parte a secolului al XVI-lea și din partea așezării de la Sf. Gheorghe- Zenthgeorgh. Astfel la 10 august 1510, „in festo beati Laurentii” Vladislav al II-lea, regele Ungariei, porunca, la rugămintea conducerii orașului Brașov, lui Petru de Szentgyorgy și Borzin, voievod al Transilvaniei, să interzică secuilor din Transilvania să țină târg în localitatea Zenthgeorgh în detrimentul brașovenilor⁵³. Încă o dată regele Ungariei ceda intereselor comerciale primare ale locului. Drumul comercial genera modificări de structură urbană în ambele țări încă de timpuriu.

3. Istoricul pasului Oituz

Suntem în prezența unui punct de trecere peste munte cu mult mai vechi decât statul Moldovei, folosit cel puțin din antichitate. Așa cum am văzut numele acestui pas este unul nou, nu foarte vechi față de momentul întemeierii Moldovei. Romanii din castrul Brețc, altfel își vor fi consemnat prezența. În mod paradoxal,

⁵⁰ Podul de pe pâraul Gârbovana atribuit de tradiția locală lui Ștefan cel Mare, cu siguranță nu a fost singurul dacă avem în vedere configurația terenului, păstrat până astăzi pe lista monumentelor istorice sub codul BC II m-A-00863 de la km 24 nord între Adjud și Onești, este un bun reper material pentru drumul medieval dar și pentru dimensiunile și problemele traficului medieval. Gheorghe Bozga, „Podul lui Ștefan cel Mare”, în *Borzești - 1904: marea serbare închinată voievodului Moldovei - Ștefan cel Mare și Sfânt, la împlinirea a 400 de ani de la săvârșirea sa*, Onești, Karta.ro, 2014, p.51-53.

⁵¹ Corneliu Stoica, „Contribuții privind habitatul medieval trotușean” (1359-1740), în *Carpica*, XVIII-XIX, 1986-1987, p. 304.

⁵² *Szekler Neumarkt* sau *Neoforum Siculorum* în documentele ulterioare.

⁵³ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria orașului Brașov, Colecția Privilegii, Inventarul documentelor pe anii 1353-1910, vol. II, (1531-1910), fond nr.1, partea structurala 1, inventar nr. 546, Brasov nr. 2011, doc. 486-460 a; Document redat și în dr. Szaczky Lajos, *Szekely Okleveltar kotet (1296-1603)*, Kolozsvár, 1896, V, doc. nr. 923, p. 42-43.

toate atestările acestui pas sub acest nume, sunt târzii de secol al XVI-lea⁵⁴. Dar atestări fără nume, sau sugestii ale acestui drum, există din perioada anterioară.

În anul 1394⁵⁵, pasul cu „indagines densae⁵⁶” întâlnit Ștefan Kanisza, nu putea fi decât pasul Oituz⁵⁷, la o primă atestare, anonimă însă.

Itinerariul lui Sigismund de Luxemburg către Moldova, din Cristurul Secuiesc unde a petrecut Crăciunul și Odorhei⁵⁸ - o distanță de aproximativ 30 de km, străbătută aproape în două săptămâni, este unul de așteptare, nedecis, pornit în preajma Crăciunului, care putea porni spre nord către Rodna sau la fel de ușor către

⁵⁴ Alexandru Artimon, „Călători străini despre orașele din sud-vestul Moldovei (secolele XV-XVII)”, p. 139-154 în *Carpica*, XXIX, 2000

⁵⁵ Datarea corectă a campaniei lui Ștefan Kanisza este 1394, fără să se poată stabili însă și începuturile acțiunii. Un document ulterior campaniei, din 12 februarie 1395, emis din Brașov, *DRH*, D, I, pg. 132, menționează expres în contextul întăririi actelor de stăpânire, pierdute însă, pentru Nicolae, fiul lui Gothard de Peth și Nădasd, din comitatul Vas, care a participat alături de Ștefan de Kanisza - „în anul trecut de curând”, „rânduit în slujba noastră cu oastea, lângă Moldova”

⁵⁶ *DRH*, D, I, doc. 100, p. 158-160 din 8 decembrie 1397 emis la Timiș; „...și apoi pe pământul Țării noastre moldovene care se răzvrătise împotriva noastră și care se împotriva necurmat, cu dușmănie nouă și supușilor noștri, în care țară a Moldovei, atunci când am ridicat noi puternica noastră armată, sus numitul mărit bărbat Ștefan de Kanisza, care pe atunci era comitele secuilor noștri împreună cu tovarășii și ostașii săi și cu secuii noștri, a dat năvală puternic, înaintea intrării noastre în zisa țară, cu ceata sa de ostași sus-pomeniți, sprijinită și de oastea puternică a secuilor, pentru ca să asigure pătrunderea noastră, dându-ne necurmat și bun ajutor cu oastea sa, pe când noi înaintam pe celălalt drum împreună cu numitul domn Ioan, arhiepiscopul, în zisa țară a Moldovei, și întorcându-se acel domn Ștefan spre noi și deschizându-ne un drum mai sigur și dând cu bărbăție felurite lupte prin munți și în desele întărituri cu acei români și cu Ștefan voievodul lor; și astfel ne-am așezat și noi cu ajutorul Domnului tabăra în zisa țară a Moldovei, lângă sălașul sau casa însăși de locuit a numitului Ștefan voievodul. Și pomenitul Ștefan voievodul cu tovarășii și cu toți românii săi cerând mai întâi iertare și îndurare de la înălțimea noastră pentru nesupunerea și neascultarea sa, și dobândind cu bine, s-a închinat cu smerenie, să împlinească necurmat și cu credința, și să plătească, la timpul convenit, visteriei noastre regești tributul obișnuit, drept recunoaștere a noastră ca stăpân firesc al său, și s-a silit de fapt să se spună, întărind prin scrisoarea tainică și prin jurământul depus, și legându-se el și tovarășii lui cât mai plecat să fie cu toată credința și supunerea față de maiestatea noastră, în cele de mai sus. Și în afara de aceasta după ce am sfințit și am întărit în chip vrednic de laudă aceste lucruri cu sus-pomeniții credincioși, după ce ne-am înapoiat în regatul Ungariei, când am năvălit cu mare oaste în Țara Românească, unde se puseseră în mișcare oști puternice de români și de turci, care căutau și se nevoiau să ne aducă pagube nouă și țărilor noastre, atunci pomenitul, mărit bărbat Ștefan de Kanisza cu ceata sa de ostași ai săi și ai fratelui comitele secuilor cu ostașii săi și cu secuii noștri...”

⁵⁷ C. Cihodaru, „Cu privire la localizarea unor evenimente din istoria Moldovei: Hindău, Direptate, Crăciuna și Roșcani” în *Anuarul institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol*, XIX, 1982, p. 626

⁵⁸ S. Iosipescu, *Carpații sud-estici în evul mediu târziu(1166-1526) O istorie europeană a pasurilor montane*, Brăila, 2013, p. 216

Oituz⁵⁹. Trei săptămâni mai târziu deja era la Piatra lui Crăciun, la cel puțin 150 km distanță⁶⁰ pe drumul cel mai scurt prin Gheorghieni, pe un traseu de munte, pe timp de iarnă. Faptul că acest pas era întărit deja cu *indagine* *denses*, iar documentul ne lasă să înțelegem că au fost și alte drumuri blocate cu prisăci, la nici măcar o generație de la descălecat, indică și faptul că Moldova era deja stăpână peste această trecătoare. Accentuarea repetată asupra sintagmei „secuii noștri” nu era doar o formă de a arăta a grațitudinii, dar și posibilitatea să existe și secui ce ascultau de voievodul Moldovei dincolo de munți. Oricum acest atac nu a fost unul neașteptat, iar această lipsă a elementului surpriză nu putea fi decât rezultatul unor structuri ce aveau informații de dincolo de munte. Rolul Brașovului în această campanie a fost foarte important, o serie întreagă de privilegii se revarsă asupra sa și a locuitorilor săi în cursul anului 1395⁶¹.

De puțină vreme înainte de acest moment, erau și începuturile târgului de la Trotuș- atestat arheologic din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, atât prin intermediul unor case⁶², a unei biserici ortodoxe de secol al XIV-lea cu cimitir însă din secolul al XV-lea,⁶³ a unor ateliere meșteșugărești, cât și prin prezența unor emisiuni monetare emise de domnitorii Moldovei, chiar dacă ele erau inferioare numeric monezilor emise de regii maghiari.

⁵⁹ Un drum cu trecere prin pasul Piriska de mai târziu, pe un drum contemporan, presupune o medie zilnică de deplasare timp de 21 de zile de 7 km, unul prin pasul Ghimeș, 10 km pe zi, unul prin Bistrița și Rodna, 17 km pe zi. Nu știm componența trupelor. Și nici densitatea prisăcilor. Având în vedere că au fost asediate 2 cetăți - Piatra lui Crăciun și Târgul Neamț, clar au existat și mijloace de asediu care au îngreunat mișcarea. Sigur ele puteau merge alături de secui ceva mai devreme. Dacă în jurul lui Sigismund au fost doar unități de cavalerie, care au așteptat să li se deschidă calea, înaintarea a fost mult mai rapidă.

⁶⁰ O medie ar indica un marș al întregii armate de 7 kilometri pe zi. Două dintre documentele emise în această campanie, care au permis reconstituirea itinerariului în Moldova, au ajuns până la noi – DRH, D, Relații între Țările Române, vol. 1, 1222-1456, doc. 81 din 30 ianuarie 1395 emis „ante villam Karackonkw”, pg. 130 și doc. 82 din 3 februarie 1395 scris la cetatea Neamțului.

⁶¹ Hurmuzachi, *Documente privitoare la Istoria Românilor 1346-1450, culese, adnotate și publicate de N. Densușianu*, București, 1890, vol. 1, parte a 2-a, doc. nr. 304, p. 362; doc. nr. 305, p. 363; doc. nr. 306, p. 364; nr. 307, p.367; nr. 308, p. 368; nr. 309, p. 369; nr. 310, p.370; nr. 311,p. 370; nr. 312, p. 371;

⁶² Alexandru Artimon, „Descoperirile arheologice de la Tg. Trotuș din anii 1983-1986”, p. 320-321, în *Carpica*, 18-19, 1986-1987

⁶³ Alexandru Artimon, „Biserici din zona de sud-vest a Moldovei (sec. XIV-XVII)” p.16 în *Carpica*, XXVI, 1997; idem, „ Biserica și necropola medievală de la Tg. Trotuș (jud Bacău). Considerații finale” p.109 în *Carpica*, XXVIII, 1999; existența a două niveluri de arsură, o moneda din vremea lui Iliș datând din perioada 1432-1433 între cele două straturi , p. 110-111; p 114 moneda de tip jumătate de gros emisa de Alexandru Cel Bun 1409-1415. Cercetarile arheologice au fost totuși efectuate pe mai puțin de 1/6 din suprafața cimitirului în care au fost estimate 1468 morminte, p. 119.

Sigismund de Luxemburg trimitea în 5 iunie 1419 poruncă secuilor din scaunele Sepsi și Kezdi să nu împiedice comerțul de tranzit al bârsanilor către Moldova⁶⁴. Deci la puțină vreme după atestarea Tg. Trotuș în 1408 ca parte a Moldovei și atestarea râului Oituz cu moșiile sale în 1410, indirect, fără nominalizare expresă, se recunoștea că Oituzul era „către părțile Moldovei”, parte a ei, fără să mai existe pretențiile din vremea campaniei din 1394-1395, iar interesul comercial prima încă o dată în fata oricăror altor pretenții.

Drepturile și obligațiile celor din Brețcu de a face pază și a ține iscoade în Moldova, fără a se menționa expres drumul Oituz, sunt confirmate simultan cu prima menționare a localității, despre care aflăm că era parțial pustiită în decembrie 1426⁶⁵.

Aproape simultan cu documentele emise de regele Ungariei, se emit și în Moldova acte de cancelarie pentru a încuraja comerțul prin pasul Oituz. Inițiatorul de data aceasta era Ștefan al II-lea, urmașul lui Alexandru cel Bun, pe care documentele anului 1435 îl arătau drept inițiator al unor privilegii comerciale către brașoveni. Astfel, în două documente emise din Gura Bașeului, pe 26 mai 1435 erau amintiți brașovenii – în primul beneficiau de reînnoirea acordului vamal dat lor de Alexandru cel Bun, în aceleași condiții⁶⁶, în cel de al doilea se porunca judeților de Bacău și Trotuș să nu mai supere și să năpăstuiască pe oamenii și negustorii brașoveni⁶⁷. Se păstrează încă două documente din vremea lui Ștefan al II-lea care

⁶⁴ F. Zimemmerman & alii, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*, vol. IV, Sibiu, 1937, p. 97-99 „Verum quia nos eosdem cives et hospites civitatis et villarum nostrarum praetactarum eorum antiquis libertatibus et consuetudinibus, quibus ipsi hucusque usi fuerunt et gavisi, illibate frui volumus et gaudere, igitur vestrae universitatis et vestrum cuiuslibet fidelitati firmissimo nostro regio damus sub edicto mandantes seriose, quatenus agnita praesentium notitia a modo in antea et deinceps ante dictos cives et hospites in delatione huiusmodi ferramentorum ac similiter delatione et in apportatione quarumcumque rerum mercimonialium per eosdem hincinde fienda in nullo impedire seu quovis modo molestare praesumentes eosdem et quemlibet eorum semper et omni tempore cum huiusmodi rebus ipsorum mercimonialibus cuiuscumque generis et maneriei existant per vestri medium ac tenutas vestras *ad dictas partes Moldwe* deferendis et deinde apportandis ineundo et redeundo quiete, pacifice omnique impedimento remoto et absque aliquorum munerum invitorum collateralium et aliorum quorumcumque receptione transire, ire et redire permittere et permitti facere debeatis, aliis literis nostris Sandrino Siculo Bungo dicto ad dictam sedem Kysdy pertinenti et filiis suis in eo, ut ipsi eosdem cives et hospites civitatis et villarum nostrarum supra dictarum portatione huiusmodi ferramentorum et aliarum rerum mercimonialium deberent inhibere, non obstantibus quibuscumque” ; P. Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Bârsei*, p. 209

⁶⁵ DRH, D, 1, Doc. 152, p. 246-247

⁶⁶ Grigore Tocilescu, *534 de documente slavo române*, p. 486

⁶⁷ *Idem*, p. 486 dar și *Urkundenbuch*, vol. 4, p. 569-570

acordau sau menționau regim corect, fără abuzuri pentru Brașoveni⁶⁸. Linia avea să fie păstrată și de domnii următori, care au reînnoit periodic această înțelegere vamală cu Brașovului⁶⁹.

De puțină vreme, pasul Oituz fusese folosit de Matia Corvin pentru a intra în Moldova, chiar dacă numele locului pe unde a intrat nu era indicat. În acel context știm doar atât „*circa medium mensis Octobris cum proprio et mercenario milite Pannonias egressus, Ioanni Gliskra de Brandis Bohemo, ordonatione exercitus et cure commisa, Valachiam ingreditur, et alpinibus, silvisque quas vulgo Plonini appellant Chotruch*”⁷⁰. Arderea Tg. Trotuș putea fi doar rezultatul intrării prin pasul Oituz⁷¹. Faptul ca Târgul de la Trotuș a fost incendiat de Matia Corvin, mai indică totuși ceva. Deși populația catolică de aici era numeric importantă, așa cum o demonstrează atât arheologia ultimilor ani⁷², cât și martorii ulterioari care au străbătut zona, arderea acestui târg, chiar și în vreme de război, sugerează că acest loc nu era controlat de regalitatea maghiară, fiind dominat de husiți. Un control unguresc al Țării de Jos, fără unul al pasului Oituz, este greu de imaginat.

Atestarea drumului ce duce în Moldova a continuat multă vreme fără nominalizarea sa expresă, sau a unor legături care să permită identificarea numelui său⁷³.

Oituzul istoric.

⁶⁸G. Tocilescu, *Op. Cit.*, p. 488-489 prin care se interzicea confiscarea sau zălogirea bunurilor brașovenilor, cei de la Brașov fiind împuterniciți să facă judecata.

⁶⁹ E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor, vol. 15*, Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate după copiile Academiei Române de N. Iorga, partea 1, (1358-1600), București, 1911, din 12 august 1456, nr. 78, p. 44 privilegiu de la Petru Aron pentru Brașoveni; doc. nr. 83, pg. 48 Privilegiu de la Ștefan cel Mare pentru brașoveni din 25 noiembrie 1457.

⁷⁰ Ioannis Dlugossii, *Annales seu cronicae inclinti regni Poloniae*, Varsaviae, 1964, p. 495-496. Analiza scrisorii lui Ștefan cel Mare către regele Cazimir referitoare la acest moment în Șerban Papacostea, *Evul mediu românesc: realități politice și curente spirituale*, București, 2001, p. 193

⁷¹ Vasile Pârvan, „Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria” în *Studii de istorie medievală și modernă*, București, 1990, p. 140 motiva alegerea Oituzului de către Matia Corvin, pentru intrarea în Moldova, în dauna Rodnei mult mai apropiată de Suceava în contextul dat prin participarea anterioară a cetății Bistrița ostila politicilor regale la răscoală împotriva sa. Până la elucidarea motivelor răscoalei și a identificării tuturor celor implicați, pasul Rodnei cu debușeele sale transilvane, devenise un loc de evitat, mai ales de către regalitatea maghiară. Oricum ar fi, este însă evident că zona Rodnei a cunoscut o puternică decădere economică și drumul era evitat chiar și de către negustori.

⁷² Alexandru Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Bacău, 2013.

⁷³ E. Hurmuzachi, *Op. Cit.*, vol. 15, partea 1, doc. nr. 219, din 6 iunie 1483, p. 121 plângerile celor din Sighișoara despre închiderea drumului către Moldova de către Brașoveni și despre alte abuzuri, probabil în contextul amenințării otomane est doar unul dintre exemple.

Prima atestare a râului Oituz în Moldova, sub forma Ohtuz este într-o transcriere de secol XIX, a unui document de la 1410⁷⁴ urmată de o alta în 1462⁷⁵ sub forma Octuz. Dacă putem accepta ca primul document este o transcriere ce putea fi preluată greșit, cea de-a doua indică însă clar că și în Moldova erau probleme de interpretare a numelui Oituz și ca acesta era evident un termen de împrumut. Remarcăm încă o dată, pe baza numelui folosit în Moldova, că acest nume este cel mai aproape de forma finală sub care s-a păstrat până astăzi. Acestea sunt primele și singurele atestări oficiale ale numelui râului în Moldova, până în secolul al XVI-lea.

Un document din Arhivele Naționale de la Cluj ne-a reținut atenția, având forma unei scrisori de judecată, privind moșiile Utas, echivalat de autorul fișei de arhivă cu Oituz și Zenthivan, introdusă de puțină vreme în arhiva digitala medievală, scrisoare absentă însă din D.R.H., volumul al XV-lea din motive necunoscute.⁷⁶ Datat 9 noiembrie 1378, emis la Vișegrad, acesta menționa pe scurt că Ludovic, regele Ungariei, confirma înțelegerea dintre Paul, fiul lui Bakod de Beleser, și frații lui după mamă, cu Nicolae, fiul lui Simon de Beleser și frații lui buni în cauza pentru stăpânirea posesiilor UTAS și ZENTHIWAN⁷⁷ fără a se specifica din ce comitat. Potrivit textului, părțile se obligă să accepte cele hotărâte de nobilii aleși ca juzi arbitri. Prima parte are scrisoare de împuternicire de la capitlul din Agria, cealaltă parte de la judele curții regale⁷⁸. Desigur, constatăm că există mai multe localități Zenthivan în Ungaria medievală⁷⁹ și, în lipsa unor argumente

⁷⁴ DRH, A, Moldova, I, 15 martie 1410, Suceava, p. 40-41, doc. 28

⁷⁵ DRH, A, Moldova, II, doc. 111, p. 159-160, Un document prin care voievodul Ștefan cel Mare întărea în 1462 oct. 6, lui Petru Negrea satele Zemești cumpărat de la Timpășor și Săcălișești, ambele la gura Tazlăului, precum și a patra parte din satul Filipești ”pe Octuz” Remarcăm încă un act ce lega ambele maluri ale Trotușului și afluenții săi, sub un proprietar unic.

⁷⁶ O forțare de atribuire a celui ce a întocmit fișa arhivistică Arhivele Naționale Cluj, Fond fideicomisionar Josika, Seria documente medievale, nr. 4, Cota SIAN CJ-F-00255-1-4.

⁷⁷ Există în zona Mureș cel puțin două Szentivan, -i; astfel Sepsiszentivan atestat și ca Szentivan, Szent Ivani, Szent Ivani, Zentjuani Maros, sau Ivănuș și Szentivan, -i sau Kelebeszentivan astăzi Santionlunca

⁷⁸Opinia doamnei Susana Andea, editoarea volumului XV al DRH, C, Transilvania, 1376-1380, București, 2006, cea care ne-a ajutat să aflăm conținutul acestui document, este că cele trei așezări menționate în act nu se află pe teritoriul României. Argumentele doamnei pentru care acest document nu a fost integrat în seria DRH, C, Transilvania –,Capitlul din Agria nu poate să emită scrisori de împuternicire pentru cauze aflate la distanțe așa de mari. Fiecare loc de adevărire a avut competențele teritoriale bine stabilite, de regula asupra comitatelor învecinate.”

⁷⁹ Localitatea de astăzi Gyorszentivan a purtat numele medieval de Szentivan. Cf. Magdolna Szilagy, *Arpad communication networks: road systems in western Transdanubia*, Ph.D.

suplimentare, nu putem demonstra că acele proprietăți au fost în apropierea Carpaților Orientali, remarcăm totuși că în august 1461 un Mihaly Zekel de Zenthiwan era comandant în funcție al cetății Bistrița⁸⁰.

Chiar dacă această primă menționare se referă la o moșie Utas din afară spațiului românesc, și este evidentă o lipsă de nume vreme îndelungată pentru pasul Oituz, peste munte următorul document care s-ar putea referi la pasul Oituz, ar putea fi cel din 5 septembrie 1525 „*Stephanus Thomory de Chwch vicevayvoda Transsilvanus et siculorum vicecomes etc. Amicis suis reverendis capitulo ecclesie Albensis Transsilvanie ac conventui ecclesie de Kolosmonosthra, nec non universis iudicibus et iustitiariis, ecclesiasticis videlicet et secularibus tam his Transsilvanie quam Hungarie in partibus constitutis et existentibus presentes visuris salutem et debitum honorem. Noveritis, quod quia egregius Demetrius Korody vigesimator Brassoviensis iuxta iudiciariam nostram deliberationem in quadam causa pridem inter egregium Paulum Beldy de Bodola ab una, ac eundem vigesimatorem partibus ex altera ratione ablationis quorundam novem equorum et aliarum certarum rerum quorundam iobagionum eiusdem Pauli Beldy per ipsum vigesimatorem ut dicitur patrate mota et vertente feria secunda proxima ante festum Nativitatis beatissime virginis Marię in dicta possessione nostra Chwch vocata factam contra iamfatum Paulum Beldy hoc et id: Utrum quedam via Wthas nominata, que per campum Bozamezew appellatum Transalpinam vadit, absque sigillo vigesimatoris nullipiam libera, sed falsa et prohibita existat nec ne, medio certorum officialium alias vigesimatorum Brassoviensium, precessorum scilicet suorum et aliorum nonnullorum testium, quibus falsitas, illibertasque et prohibitio*”⁸¹ Acest document a fost folosit de multă vreme pentru a fi asociat cu drumul Telejeanului în context teuton, cu acoperire documentară de secol XVI, motivația fiind că, în limba maghiară, *utas* are sensul de vale cu drum și a fost propusă soluția de traducere „care prin pășunile Buzăului duce în Țara Românească⁸²” Și totuși acest nume „Wthas” la început de secol XVI a fost folosit pentru a desemna pasul Oituz, dincolo de orice lipsă documentară sau noțiuni de geografie, Wthas nu poate fi decât o formă de pronunție maghiară pentru un nume apropiat fonetic – acesta fiind Oituz.

dissertation, CEU eTD Collection, Budapesta, 2012, p. 130-131, nota 753 cu acoperire documentară de secol XV.

⁸⁰Eniko Ruzs Fogarasi, *Matthias Corvinus of Hungary and the Suki of Transilvania*, p. 4

⁸¹ Jako Zsigmond, *A koloszmonstori konvent*, II, 1485-1556, Budapesta, 1990, doc. 4117, „*utrum quedam via Wthas nominata, que per campum Bozamezew appellatum Transalpinam vadit, absque sigillo vigesimatoris nullipiam libera, sed falsa et prohibita existat, nec ne*”; Doc nr. 4118 din 14 septembrie 1525 este redat și în Barabás Samu-Székely *oklevéltár 1219-1776*, Budapesta, 1934, p. 266-269

⁸² P. Binder, *Contribuții la localizarea Cruceburgului și unele probleme legate de ea*, „Cumidava”, 1967, p. 122

Putem sesiza asta din următoarele 2 documente, primul fiind propus de curând ca și primă atestare a pasului Oituz, document în care se vede expres că în cancelaria lui I. Zapolya se făcea distincție între cele 2 pasuri, iar Teleajenul avea un nume propriu și nu era o noțiune vag definitorie. Astfel în următoarea menționare documentară din 12 ianuarie 1531 aflăm ca pasul Bran – se numea Terch⁸³, pasul Prahovei se numea Paraho iar cel al Teleajenului este atestat ca Thelesen. Observăm că numele românești fuseseră adoptate de cancelaria maghiară în general, cu mici diferențe de pronunție. Deci documentul din 1525 văzut în contextul documentar al următorilor ani, este o primă atestare a pasului Oituz, fie o simplă folosire o vreme a drumului Oituzului prin interiorul Transilvaniei, fie chiar a unei rute înconjurătoare de mers în Transalpina, prin Moldova-lipsă în text și prin ținutul Buzăului, mai ales în condițiile în care și adresantul și destinatarul erau persoane oficiale apropiate de această zonă.

Astfel prima atestare a pasului Oituz sub acest nume a fost propusă de curând să fie cea de la 12 ianuarie 1531, într-un act emis la Buda, și este în fapt o poruncă a lui Ioan Zapolya, rege al Ungariei, la rugămintea magistratului orașului Brașov, către cele trei scaune secuiești, să circule pentru comerț pe drumurile publice Prahova și Teleajen, plătind vigesima obișnuită la Bran, și să renunțe la drumurile clandestine Buzău și Oituz (Wthas)⁸⁴.

Când anume devenise Oituzul pas clandestin, nu este greu de spus, soluția problemei este doar în contextul crizei de succesiune din regatul maghiar confruntat deja cu Otomanii. Explicația acestei închideri trebuie probabil căutată în politica de după 1528. Știm că în contextul atacului turcesc asupra Ungariei, armata regatului fusese împărțită în trei; un număr de 5000 de ostași a fost pus sub conducerea lui Zapolya, care fusese special însărcinat, se pare, să apere pasurile Carpaților.

Un document ulterior⁸⁵ celui citat mai sus, arată totuși impactul acestei măsuri cu caracter protecționist pentru comerțul Brașovului. Astfel brașovenii se plâng în 1533 regelui Zapolya că secuii ocolesc cele trei drumuri publice sau regale: Branul, Prahova și Teleajenul , „*via publica ac regia Terch, videlicet Paraho et*

⁸³ V. Ciociltan, *Vestigii turanice în Țara Bârsei*, în „Studia Universitatis Cibiniensis”, III-IV, 2006-2007, Istorie, p. 49-57

⁸⁴ Arhivele Naționale Brașov, Fond Primăria orașului Brașov, Colecția Privilegii, Inventarul documentelor pe anii 1353-1910, vol. II, (1531-1910), fond nr.1, partea structurala 1, inventar nr. 546, Brașov nr. 2011, doc. 436-412; cota SIAN BV-F-00001-412; *Szekely Okleveltar*, V, nr. 929, p. 91-92 sub data de 29 ianuarie 1531; Corneliu Stoica, *Enciclopedia Văii Trotușului*, 2017, p. 329

⁸⁵ Coriolan Suci, *Indicatorul localităților din Transilvania*, vol. II, Buc. 1968, p.12 mergând pe filiera P. Binder, a încetățenit 1533 ca primă atestare a pasului Oituz.

*Thelesen*⁸⁶ Constatăm prin intermediul celui de-al doilea document care atesta pasul Oituz după 1525, că pasul Teleajenului are un alt nume și nu îl folosește pe acela de Uthas care a avut un destinatar diferit. Cariera de succes a pasului Oituz, relația secuilor cu Moldova, nu putea fi oprită. Porunca regelui din 1531, rămăsese fără rezultat. Sigur este posibil ca din această perioadă o parte din traficul comercial al secuilor să se desfășoare prin pasul de la izvoarele Trotușului, ca efect al interdicției de la Oituz. Așa s-ar explica și târgul de la Sf. Gheorghe. Problema este însă, sub ce nume am putea afla în documente acest pas, înainte ca el să se numească Ghimeș în secolul al XVII-lea? O posibilă soluție o aflăm prin intermediul unei călătorii relativ târzii din anul 1630. La un an după moartea lui Gabriel Bethlen, călătorul David Frolich menționa trecătoarea *Schuck*, în a sa lucrare *Medulla Geographica Practicae*⁸⁷. Așadar este pentru prima dată semnalizat un nou nume, cel de pas al Ciucului.

În contextul crizei anilor 1538 și 1541, remarcăm deja multiple menționări ale acestuia pas pe întreaga durată a conflictului pentru moștenirea ungurească și prezența armatelor în ambele părți ale pasului⁸⁸. Se fac diverse cereri de a se susține cu hrană trupele aflate de strajă la hotar de partea secuiască, fie că sunt consemnate cereri de la voievodul Ardealului către secui de a apăra pasul sau de partea cealaltă în 8 iunie 1541, armatele lui Rareș, trec încă o dată, la cererea sultanului, munții împotriva lui Ștefan Mailat.

Care au fost totuși relațiile dintre Petru Rareș și secui? Originea acestei politici trebuie căutată în evoluția evenimentelor de după intervenția în Moldova a lui Matia Corvin din 1467.

Chiar dacă istoriografia este departe de a ajunge la un punct unic de vedere referitor la relațiile moldo-ungare imediat după 1467, confuzii generate și de sursele contradictorii ale epocii, dintre care unele afirmă că Petru Aron l-ar fi atacat pe Ștefan cel Mare din Secuime în contextul în care voievodul Moldovei se confruntau deja cu turcii, nu trebuie exclusă nici ipoteza lansată de curând, și ea bazată pe unele sugestii documentare, ipoteză conform căreia Ștefan cel Mare ar fi intervenit în Secuime prin pasul Oituz reușind să îl elimine fizic pe Petru Aron. Consecință directă a acestei campanii este și faptul că a reușit să modifice situația geo-politică a regiunii pentru o vreme, aducând la supunere Secuimea- care posibil din acel

⁸⁶Szekely Okleveltar, vol. V, Cluj, 1896, p. 51-52 ;P. Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Bârsei*, p. 208

⁸⁷ *Călători străini*, vol. 5, p. 48. Vezi și nota 21 cu echivalarea numelui cu pasul Ghimeș.

⁸⁸ Corneliu Stoica, *Enciclopedia*, 2017, p. 329-330

moment a devenit tributară domnului Moldovei și astfel inclusiv Țara de Jos a putut fi recuperată și integrată definitiv ⁸⁹

Politica lui Petru Rareș în Secuime, trebuie interpretată și din perspectiva lui Rareș ca și continuator al politicii lui Ștefan în Secuime și Ardeal. *A intrat Petru după un an de domnie, peste secui prin două părți*, menționa Cronica lui Macarie indicând două drumuri de intrare, probabil altele decât cele două care îi erau cunoscute de sus și de jos, din care unul întărit cu o cetate⁹⁰.

Astfel actul din 10 martie 1535 prin care Ferdinand dona lui Petru castelele Csicso, Kukullo, Balvanyos și orașul Bistrița⁹¹ ce înregistra o premieră, avea ca urmare închinarea lui Rareș față de Ferdinand în aprilie. Dacă Ștefan cel Mare fusese al treilea proprietar feudal în în regatul maghiar, prin stăpânirea lui Rareș asupra cetății Balvanyos și cea nominală asupra Bistriței pe care a încercat în mod repetat să o cucerească, proprietățile personale ale domnilor Moldovei în Transilvania creșteau considerabil, chiar dacă doar temporar, sistemul frontierelor fiind astfel în ipostaza de a-și modifica structura temporar. Stăpânirea asupra cetății Balvanyos, între pasurile Oituz și Ghimeș, avea însă să revină curând dușmanilor lui Rareș nu mai târziu de 1537 suntem informați despre „castrum ipsum....penetrassent et de manibus ipsorum valachorum liberassent⁹²” În acest context trebuie să vedem ordinele lui Petru Rareș din 1542 către secui, prin care anunța că va intra în Transilvania și le cerea să se ridice cu toții să netezească calea pe la Oituz și să repare drumul până la jumătate⁹³.

Deja în septembrie 1538 aflăm că acest pas era fortificat, castelul „Oijthoz” fiind trecut de către voievodul Ardealului – Stefan Mailat, sub ascultarea așezării

⁸⁹Ș. Papacostea, „Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459–1472)”, p. 90 vezi și nota 17, în *Analele Putnei*, IV, 2008, 1, p. 83-96.

⁹⁰ P.P. Panaitescu, *Cronicile*, Cronica lui Macarie, p. 96; „După un an, iarna fiind, Petru voievod a pornit prima oară război împotriva secuilor de limbă ungurească și a împărțit armata în două pâlcuri și a trecut munții pe două căi și a ajuns în hotarele lor și bătăndu-se cu frunțașii lor, într-un loc și într-altul și peste tot, secuii au fost înfrânți și cu armele de război au dărâmat una din cetățile lor și pe cei ce erau într-însa i-au tăiat în ascuțișul sabiei pe toți până la unu și întorcându-se de acolo, Petru voievod și i-a făcut supuși” „...și secuii care se prefăceau că sunt supuși, s-au aliat și aceia dușmanilor”

⁹¹ Hurmuzachi, *Documente privind istoria românilor*, vol. 2, partea a doua, 1451-1575, p. 90; De fapt Rareș a avut ca obiectiv Bistrița pe care a reușit să o obțină teoretic prin hârtii de la ambele părți implicate în conflict, părți cu care a cochetat în mod repetat. Doar nesupunerea cetății și rezistența ei la asediu, a făcut ca aceasta să nu intre direct sub stăpânirea Moldovei.

⁹² Jakó Zsigmond - *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei II. kötet. 1485–1556*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 17, Budapest, 1990, doc. nr. 4592, p. 594 din 11 martie 1537, în spatele acestui succes fiind „Barnabas Nagh de Zenthivan et Ladislaus Dwl de Debreuk”.

⁹³Stoica *Enciclopedia*, 2017, p. 329-330.

Târgul secuiesc „oppido Wasarhel”⁹⁴ apărând astfel încă o modificare de formă în cadrul frontierei transilvane.

Merită discutată aici o revendicare târzie a lui Vasile Lupu, din vremea căruia se pare că a existat în Moldova o tentativă de reglementare a hotarului de vest în general și nu doar una punctuală în zona Bistriței. Într-o scrisoare către congregațiile nobiliare ale Ardealului din 12 aprilie 1642, Vasile Lupu menționa între altele că cetatea ridicată în anii din urmă de Gh. Bethlen în pasul Oituz fusese ridicată pe pământul dat de voievozii Moldovei⁹⁵. Invocarea acestui fapt, alături de menționarea unor revendicări ale bistrițenilor pare a fi o formă de presiune diplomatică sau așa cum s-a remarcat “prin construcții retorice inteligent căutate, Vasile Lupu a reușit să mute discuția referitoare la pricina de hotar în domeniul ideologiei politice, ale cărei mecanisme și forme de manifestare pe care le cunoștea prea bine și le utiliza cu succes”⁹⁶. Altfel, ceea ce sugera voalat domnul, putea fi o modificare a teritoriului în zona de frontieră, atât în acest caz cât și în altele frontiera încetând a mai fi un spațiu demarcat vag de cumpănă apelor, ci devenind deja punctuală.

Câțiva ani mai târziu, pe 8 iunie 1541 pe aici au intrat și trupele lui Petru Rareș în Ardeal, la solicitarea expresă a sultanului. Sigur folosirea pasului Oituz se exclude a fi de secol al –XVI-lea. Cândva, în jurul anului 1686 când este redactată lucrarea De neamul moldovenilor, Miron Costin vorbește despre obiceiul frecvent al tătarilor de a intra pe la Oituz și Trotuș în Ardeal⁹⁷.

Primul loc menționat în acest sector, este satul Grozeștii, satul Grozești de astăzi din comuna Oituz. Astfel în 1410 la Suceava, pe 15 martie, Alexandru cel Bun dăruia lui „*Domocuș stolnic și fratele său Blaj și Iacobu fiul lui Gheleb Miclaus, ce au slujit ei mai înainte sfânt odihniților domni ce au fost mai înainte de noi cu dreaptă și credincioasă slujbă. Drept aceia, noi văzând a lor dreaptă și credincioasă slujbă către noi, i-am miluit pe dânșii cu deosebită milă, de le-am dat lor, în țara noastră a Moldovei, șase sate pe Cașen și pe Ohtuz, anume Stănișoreștii și Laslouștii și pe Grozeștii și Stoenăștii de la Vlicic*”⁹⁸ cu toate hotarele lor. ... pe toate acestea li s-a dat uric cu tot venitul în vecii vecilor ...”⁹⁹.

⁹⁴ *Ibidem*

⁹⁵ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, Imprimeria Națională, București, 1938, X, p. 117-119, nr. 66 ; C. Stoica, *Enciclopedia* 2017, p. 330

⁹⁶ Maria Magdalena Székely -*Vocile unui domn. Discurs politic și manifeste de putere la Vasile Lupu în Retorica politică modernă în spațiul românesc. Origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013

⁹⁷ C. Stoica, *Dicționarul istoric al localităților troțușene*, Onești, 1998, p. 218

⁹⁸ O explicație extrem de plauzibilă referitoare la această înșiruire de sate la Gh. Burac, *Op.cit.*, III, p. 123 „satul Stănișoreștii era pe Cașin, era satul lui Stan Cașin (DRH, A, I, nr. 238 din 20 iunie 1443), care se va numi apoi Stănești și în cele din urmă Cașin. Apoi, ca

Așa cum și ultimul editor al documentului remarcă, cele șase sate sunt doar patru în documente. Dacă a fost o imposibilitate de citire a traducătorului în privința grafiei tuturor satelor și a ales să le elimine din text sau dacă donația includea și cele două sate ulterioare Cașin și Oituz aici citate, ca și râuri așa cum consideră tacit M. Costăchescu, este greu de aflat în absența documentului original.

Arheologic, la punctul numit Bâtca din Oituz, doar tipologic, căci intervenția s-a făcut pe un sit cu stratigrafie distrusă de lucrări agricole, s-a constatat existența la Oituz a unei așezări feudale de secol XV-XVI¹⁰⁰. Dacă satul Stoenеști de la Vlicic este cel propus de curând spre a se identifica ca cel de pe Pârâul Vâlcele din Tg Ocna¹⁰¹, deși ar fi în afara bazinelor celor două râuri expres menționate în document, prin Grozești și Stoenеști două din punctele cu cantăți impresionante de sare chiar și astăzi, posibil să fim în prezența unor primi exploatare ai sarii în Moldova, sau chiar a unora mai vechi, preluați de noua entitate statală. Oricum ar fi, remarcăm ca Domocuș mai stăpâna și alte sate în zonă așa cum permit documentele ulterioare. Sursele nu menționează dacă acești frați, ciangăi sau chiar unguri după nume au fost printre responsabilii punctului de margine. Interesantă este o descoperire recentă din toponimia locului care atenționează asupra existenței numelui de Movila Miclosca, aplicata inclusiv unui munte din zonă, pe partea stângă a râului Oituz, unde astăzi se află Monumentul diviziei II Infanterie¹⁰². Sigur numele de Micloș este destul de frecvent în această zonă de puternică influență maghiară. Poate săpăturile arheologice vor confirma dacă în acea zonă sunt semne ale locuirii medievale. Alte surse nu permit o reconstituire sau o asociere a lor cu punctul de trecere al Oituzului. Oricum dimensiunea donației era impresionantă: 6 sate era deja un întreg domeniu, chiar dacă el se împărțea între trei frați.

În acest context, având în vedere cronologia extrem de scurtă, putem presupune că valea Troțușului și Oituzul, despre care au existat și afirmații că

topografie satul nu mai încăpea pe pârâul Oituz, căci se înșirau satele: Lăslăuții (1410), Grozeștii (1410), Bogdăneștii (1558) și Filipeștii (1462).”

⁹⁹ DRH, A, Moldova, I, p. 40 doc. din 15 martie 1410; Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, p. 77-80; C. Stoica, *Dicționarul istoric al localităților troțușene*, Onești, 1998, p. 220.

¹⁰⁰ Dan. Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea - Descoperirile arheologice de la Oituz (Județul Bacău), *Carpica*, 2, 1969, p. 309-324, p. 321 ; Ghioldum-Caitar , *Op. Cit.*, p. 12 consideră ca aici s-ar fi aflat așezarea Mănești și menționează urme ale unor bordeie și case la 350 de metri de locul unde anterior s-au făcut săpături arheologice.

¹⁰¹ Gh. Burlacu, *op.cit.*, III, p. 123. Teoria este foarte plauzibilă, chiar dacă dincolo de Troțuș, este semnalizat de Gh. Burlacu, *Ocolul domnesc*, II, p. 125 satul Bahna-Bălana, care poartă un nume unguresc asemănător ca pronunție – Volcsok, cu singura deosebire că în documentul de la 1410 Vlicic este clar un râu. Oricum raza între satele donației de la 1410, de pildă între Grozești și Stoenеști este în jur de 20 de km.

¹⁰² Ghe. Burlacu, "Ocolul", II, *Carpica*, XXVII, 9, p. 121, nota 139.

fuseseră parte din vechea provincie ungurească din vest¹⁰³ sau că au constituit o altă marcă pe lângă cea a lui Dragoș în Moldova, marcă ce cuprindea *Câmpul lui Dragoș* din actualele județe Neamț și Bacău¹⁰⁴ sau așa cum se susține în ultima vreme, că ar fi fost parte a Munteniei, a fost inclusă în Moldova, la pachet cu Țara de Jos.

Integrarea în Moldova a Târgului de la Trotuș și după el a pasului Oituz, simultan sau la date diferite, a dus la izolarea zonei de jos, din jurul Adjudului. Aceasta putea fi singura parte din sudul viitorului stat Moldova, ce putea fi obiectul pretențiilor de hegemonie muntenească. Că ea a fost parte a Moldovei și asistăm la o tăcere documentară între 1410-1433, că a fost parte a Munteniei, un teritoriu aflat izolat într-un colț de țară, mai aproape de Moldova, dar prea departe de restul țării muntenești, sau că a rămas un petic maghiar izolat este greu de crezut. Campania lui Sigismund din 1395 nu a preluat pasul Oituz. Cu atât mai mult dacă acceptăm supunerea față de regele ungar a lui Ștefan I, pasul Oituz devenea parte integrantă a Moldovei chiar din acel moment. Ar trebui să ne gândim inclusiv la soluția ca acest ținut să fi fost parte a celeilalte țări, a celei valahe din afara Munteniei, intrate în componența Moldovei, a aceleia redată de formula de definiție a lui Roman I, din 5 ianuarie 1393 retransmisă de puțină vreme „voievod moldovean și moștenitor al întregii țări valahe”¹⁰⁵. Cel puțin cronologia este mult mai apropiată de celelalte elemente mai ales dacă luăm în considerare că o primă mențiune documentară nu este și cea mai timpurie dovadă a prezenței statale într-un teritoriu, mai ales că multe din documentele epocii, în măsura în care au existat, s-au pierdut în contextul unor repetate lupte, jafuri și incendieri. În acest context ar trebui să vedem acele revolte și lupte, despre care aflăm că au existat anterior expediției din 1394-1395.

¹⁰³ N. Iorga, *Opere economice*, București, 1982, p. 481.

¹⁰⁴ I. Ghe. Brătianu, „În jurul întemeierii statelor românești”, III, p. 598, în *Revista istorică*, Tom IV, 1993, nr. 5-6, mai iunie, p. 593-620.

¹⁰⁵ Șerban Papacostea, „La începuturile statului moldovenesc, Considerații pe marginea unui izvor necunoscut”, în *Studii și materiale de istorie medie*, VI, 1973, p. 47.